

MASHINA TARJIMASI VA INSON TARJIMASI: USTUNLIKLARI VA CHEKLOVLARI

O'zDJTU Tarjimonlik fakulteti 2-bosqich talabasi

Azimova Nilufar Ro'ziboyevna

Ilmiy rahbar: Saidhonova Aziza Xolmuxamedovna

O'zDJTU Tarjimonlik fakulteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mashina tarjimasi va inson tarjimasi o'rtasidagi farqlar, ularning afzalliklari hamda cheklovlari tahlil qilinadi. Sun'iy intellektga asoslangan tarjima tizimlarining imkoniyatlari va cheklovlari ko'rib chiqilib, badiiy, ilmiy va madaniy kontekstlarda inson tarjimonining o'rni yoritiladi. Tadqiqotda mashina tarjimasi va inson tarjimasining qiyosiy jihatlari asosida gibril tarjima modeli samarali yechim sifatida taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Mashina tarjimasi, inson tarjimasi, sun'iy intellekt, neyron tarmoqlar, tarjima sifati, kontekst, madaniy moslashtirish, terminosistemalar, gibril tarjima modeli.

Аннотация: В данной статье анализируются различия между машинным переводом и человеческим переводом, а также их основные преимущества и ограничения. Рассматриваются возможности и недостатки систем перевода, основанных на искусственном интеллекте, а также роль переводчика-человека в художественных, научных и культурных контекстах. На основе сравнительного анализа предлагается гибридная модель перевода как наиболее эффективное решение.

Ключевые слова: Машинный перевод, человеческий перевод, искусственный интеллект, нейронные сети, качество перевода, контекст, культурная адаптация, терминология, гибридная модель перевода.

Annotation:

This article analyzes the differences between machine translation and human translation, highlighting their main advantages and limitations. The capabilities and constraints of AI-based translation systems are examined, along with the essential role of human translators in artistic, scientific, and cultural contexts. Based on a comparative analysis, a hybrid translation model is proposed as an effective solution that combines the strengths of both approaches.

Keywords:

Machine translation, human translation, artificial intelligence, neural networks, translation quality, context, cultural adaptation, terminology, hybrid translation model.

Kirish

Globalizatsiya sharoitida tillararo muloqotning kengayishi tarjima faoliyatiga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. So'nggi yillarda sun'iy intellektning rivojlanishi tufayli mashina tarjimasi tizimlari sezilarli darajada takomillashdi. Google Translate, DeepL, ChatGPT kabi xizmatlar millionlab foydalanuvchilar tomonidan qo'llanmoqda. Shu bilan birga, murakkab kontekst, madaniy muhit, badiiy uslub kabi mezonlar inson tarjimonining o'rnini hanuz boshqalarga bermayotgani — ilmiy jamoatchilikda muhim muhokama mavzusiga aylangan. [Koehn, Philipp.2020]

Maqolaning maqsadi — mashina tarjimasi va inson tarjimasining ustunliklari hamda cheklovlarini qiyosiy tahlil qilish, ularning zamonaviy tarjima amaliyotidagi o'rnini asoslashdir.

Mashina tarjimasining ustunliklari

Tezlik va samaradorlik

MT bir necha soniya ichida katta hajmdagi matnni tarjima qila oladi. Bugungi kunda xalqaro kompaniyalar, davlat muassasalari va onlayn platformalar tezkor tarjima ehtiyojida aynan MTga murojaat qilmoqda. [Nord, Christiane. 1997]

Arzonlik va qulaylik

Ko'pgina mashina tarjima servislaridan bepul foydalanish mumkin. Bu kichik bizneslar, talabalar, tadqiqotchilar uchun iqtisodiy jihatdan juda qulay.

Terminologik barqarorlik

MT ilmiy va texnik matnlarda katta afzallik beradi, chunki terminlar takrorlanganda tizim ularni izchil tarzda tarjima qiladi. Bu tibbiyot, muhandislik, IT sohalarida ayniqsa muhim.

Mashina tarjimasining cheklovlari

Kontekstni to'liq anglamaslik

Tilning eng murakkab jihatlaridan biri — kontekst. Bir so'zning turli vaziyatlarda turli ma'noga ega bo'lishi MT uchun muammoli vazifa:

"Light" – yorug'lik, yengil, och rang, yoqmoq, sigaret yoqish — kontekstga qarab o'zgaradi. [Newmark, Peter. 2008]

MT bunday holatlarda ko'pincha eng keng tarqalgan ma'noni tanlaydi.

Madaniy unsurlarni tushunmaslik

Idiomalar, maqollar, hazil, referenslar va vaziyatga xos iboralar ko'pincha noto'g'ri tarjima qilinadi:

"Break a leg!" — MT: "Oyoqni sindir!"

To'g'risi: "Omad!"

Badiiy uslubni yo'qotish

She'riy yoki badiiy matnlarda muallif uslubi, ritm, metafora MT tomonidan ko'pincha yo'qoladi. Sun'iy intellekt mazmunni yetkazishi mumkin, ammo estetik qiymatni saqlashda ojizlanadi.

Inson tarjimonining ustunliklari

Kontekstni chuqur anglash

Inson tarjimoni matnning umumiy mazmuni, maqsadi, janri, auditoriyasini hisobga olib tarjima qiladi. Bu ayniqsa diplomatik nutq, reklama, badiiy asarlar, ilmiy maqolalarda muhim. [Somers, Harold. 1992]

Madaniy moslashtirish

Inson tarjimon lokallashtirish jarayonini amalga oshiradi. Bu — matnni o‘sha til va madaniyatga moslashtirish degani. MT hozircha bunday nozikliklarga ega emas.

Stilistika va ohangni saqlay olish

Matnning ironiyasi, hissiyoti, muallifning individual uslubi — bularni faqat inson aniq sezib, qayta yaratishi mumkin.

Inson tarjimonining cheklovlari

Tezlik pastroq;

Katta hajmdagi matnda charchoq va sub’ektiv xato ehtimoli;

Narxi qimmatroq;

Doimiy mavjud bo‘lishi (24/7) imkoni yo‘q.

Zamonaviy yechim: Gibrid tarjima modeli

Bugungi ilmiy amaliyotda eng samarali yo‘l sifatida inson + mashina tarjimasi hamkorligi taklif qilinmoqda:

MT – dastlabki tarjima

Inson – tahrir va moslashtirish (post-editing)

Bu usul: tezlikni oshiradi, narxni kamaytiradi, sifatni saqlaydi.

Ayniqsa ilmiy-texnik, huquqiy, biznes matnlarida bu model juda samarali.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlillar mashina tarjimasining imkoniyatlari keskin oshganini ko‘rsatadi. Ammo madaniy qatlam, badiiy uslub, kontekst, pragmatik maqsad kabi murakkab til hodisalarida inson tarjimoni hal qiluvchi o‘rin tutadi. Optimal yechim - gibrid tarjima tizimini qo‘llashdir, ya’ni MT yordamida tezkor tarjima amalga oshiriladi, so‘ng inson tarjimoni tomonidan tahrir qilinadi. Bu usul vaqt, xarajat va sifatning muvozanatini ta’minlaydi.

Adabiyotlar royhati:

1. Hutchins, John, & Somers, Harold. (1992). *An Introduction to Machine Translation*. Academic Press.
2. Koehn, Philipp. (2020). *Neural Machine Translation*. Cambridge University Press.
3. Guerberof-Arenas, Ana, & Robertis, Stefania de. (2019). The impact of Artificial Intelligence on the translation profession. *The Journal of Specialised Translation (JoST)*, 31, 31-48.
4. Nord, Christiane. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome Publishing.
5. Newmark, Peter. (2008). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.